

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ МІСТ

О. О. Лук'янченко^а, В. Г. Сєвка^б

^а Донбасська національна академія будівництва і архітектури,
вул. Державіна, 2, м. Макіївка, Донецька область, Україна, 86123.

^б Інститут економіки промисловості НАН України,
вул. Університетська, 77, м. Донецьк, Україна, 83000.

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Отримана 17 жовтня 2012, прийнята 26 жовтня 2012.

Анотація. У роботі здійснений аналіз підходів до обґрунтування системи моніторингу показників якості життя мешканців міст. Виявлені та систематизовані ключові показники, які надають найбільш повну інформацію про складові якості життя населення території, можливість урахування позитивних та негативних показників розвитку території, що впливають на якість життя населення. Розроблені альтернативні варіанти щодо підвищення ефективності органів влади різного рівня з метою досягнення збалансованого сталого розвитку території і підвищення якості життя її населення. Наведено роль стратегічного та оперативного планування на основі розроблення прогнозів, альтернатив подальшого макроекономічного та регіонального розвитку, заходи з удосконалення системи управління з метою покращання якості життя населення в умовах сталого розвитку.

Ключові слова: розвиток, соціально-економічні показники, індекс людського розвитку, моніторинг, якість життя.

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ ГОРОДОВ

А. А. Лукьянченко^а, В. Г. Севка^б

^а Донбасская национальная академия строительства и архитектуры,
ул. Державина, 2, г. Макеевка, Донецкая область, Украина, 86123.

^б Институт экономики промышленности НАН Украины,
ул. Университетская, 77, г. Донецк, Украина, 83000.

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Получена 17 октября 2012, принята 26 октября 2012.

Аннотация. В работе осуществлен анализ подходов к обоснованию системы мониторинга показателей качества жизни жителей городов. Выявлены и систематизированы ключевые показатели, которые предоставляют наиболее полную информацию о составляющих качества жизни населения территории, возможности учета положительных и отрицательных показателей развития территории, влияющих на качество жизни населения. Разработаны альтернативные варианты по повышению эффективности органов власти различного уровня с целью достижения сбалансированного постоянного развития территории и повышения качества жизни ее населения. Приведена роль стратегического и оперативного планирования на основании разработки прогнозов, альтернатив дальнейшего макроекономического и регионального развития, предложены мероприятия по усовершенствованию системы управления с целью улучшения качества жизни населения в условиях постоянного развития.

Ключевые слова: развитие, социально-экономические показатели, индекс человеческого развития, мониторинг, качество жизни.

FORMATION OF THE SYSTEM OF MONITORING THE QUALITY OF LIFE OF THE URBAN POPULATION

Alexander Lukyanchenko^a, Victoria Sevka^b

^a Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture,
2, Derzhavina Str., Makiivka, Donetsk Region, Ukraine, 86123.

^b Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine,
77, Universitetskaia Str., Donetsk, Ukraine, 83000.

E-mail: manage_nasa@mail.ru

Received 17 October 2012, accepted 26 October 2012.

Abstract. We carried out an analysis of approaches to the justification of monitoring of quality of life of citizens. Systematically identified and key performance indicators that provide the most information about the components of quality of life in the territory, excluding the possibility of positive and negative indicators of areas affecting the quality of life. Developed options to improve the efficiency of various levels of government in order to achieve balanced and sustainable development of the area and improve the quality of life of its population. Given the role of strategic and operational planning through the development of forecasts of further alternatives macroeconomic and regional development, measures to improve the management system in order to improve the quality of life in the context of sustainable development.

Keywords: development, socio-economic indicators, the index of human development, monitoring, quality of life.

Постановка проблеми

У період переходу до ринкової економіки особливого значення набуває оцінка рівня життя соціально незахищених верств населення. Тому моніторинг рівня життя населення має включати в себе оцінку показника реальної купівельної спроможності середньої пенсії (грошової допомоги, стипендій). При моніторингу рівня життя використовуються такі індикатори: визначення індексу життя (індексу споживчих цін) – зміна вартості фіксованого набору споживчих товарів і послуг у поточному періоді і його вартість у базовому періоді. Оцінка доходів населення припускає розгляд реальних загальних доходів населення, реальних наявних доходів, особистих доходів, середніх доходів і середньої зарплати. При моніторингу рівня життя населення необхідно також оцінити стан і рівень зношеності об'єктів ЖКГ, забезпеченість населення послугами побутового характеру, наявність і доступність цих послуг, які споживач зможе придбати на середню заробітну плату. Особливістю моніторингу якості життя є забезпечення безперервності спостереження та прогнозного оцінювання за найбільш типовим набором показників, що є найбільш повними та характерними для оцінюваної території й повторюваними у часі. Рівень життя

постійно змінюється і залежить від стану економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми моніторингу широко висвітлено в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Слід відзначити фундаментальні праці Л. Удотової [1], А. Когута [2], Т. Примака [3] та інших вчених.

Під моніторингом якості життя будемо розуміти систему спостереження, оцінки та прогнозу економіко-соціально-екологічного стану, яка характеризує особливості розвитку певної території з урахуванням позитивних та негативних сторін соціально-економічних трансформацій економіки, пов'язаних із її переходом з одного стану до іншого [2].

Моніторинг здійснюється з метою аналітико-прогнозного забезпечення реалізації стратегії регіонального розвитку та регіональної політики України.

Мета дослідження

Метою цієї статті є обґрунтування об'єктів моніторингу, тенденцій соціально-економічного розвитку регіонів, ключові управлінські

рішення органів влади регіонального і місцевого рівнів та перебіг реформування основних сфер суспільного життя у регіонах.

Основні результати дослідження

Моніторинг способу життя городян безпосередньо пов'язаний з оцінкою рівня зайнятості населення, забезпечення громадського порядку та особистої безпеки при підтримці сприятливого соціально-психологічного клімату в суспільстві. Моніторинг рівня зайнятості населення включає в себе крім визначення кількісних і якісних показників ринку праці, визначення структури зайнятості по галузях економіки, виявлення динаміки структури галузей.

Моніторинг соціально-економічного потенціалу регіону дозволяє оцінити можливості, резерви, території при залученні всього комплексу ресурсів, наявних в регіоні. Виділяють базовий ресурсний потенціал регіону і блок забезпечення потенціалів соціально-економічного розвитку регіону (Рис. 1).

Головне завдання регіонального моніторингу полягає в створенні надійної та об'єктивної основи для вироблення обґрунтованої державної політики регулювання територіального розвитку і для визначення її пріоритетів. Система регіонального моніторингу має стати інформаційно-аналітичною базою для вирішення таких завдань:

- обґрунтування цілей та пріоритетних завдань державної і регіональної гілок влади;
- попередження кризових регіональних ситуацій і регіональних конфліктів;
- оцінка результативності діяльності федеральних органів, територіальних органів федеральних міністерств та відомств;
- підготовка щорічних державних доповідей про регіональну соціально економічну, націо-

нально-етнічну і політичну ситуацію та про пріоритетні напрямки регіональної політики. Основні цілі проведення моніторингу якості життя в Україні полягають у такому:

- виявлення та систематизація ключових показників, які надають найбільш повну інформацію про складові якості життя населення території;
- можливість урахування позитивних та негативних показників розвитку території, які впливають на якість життя населення;
- розроблення альтернативних варіантів щодо підвищення ефективності органів влади різного рівня з метою досягнення збалансованого сталого розвитку території і підвищення якості життя її населення;
- стратегічне та оперативне планування на основі розроблення прогнозів, альтернатив подальшого макроекономічного та регіонального розвитку;
- удосконалення системи управління з метою покращання якості життя населення в умовах сталого розвитку.

При цьому основними завданнями моніторингу якості життя можуть бути такі:

- організація спостереження, одержання достовірної, вчасної та об'єктивної інформації про перебіг на певній території економічних, соціальних та екологічних процесів;
- оцінка та системний аналіз отриманої інформації, виявлення причин позитивних та негативних сторін соціально-економічних трансформацій економіки;
- забезпечення у встановленому порядку органів управління, установ, організацій та суб'єктів господарювання незалежно від їх підпорядкування та форм власності, а також громадян інформацією, отриманою під час проведення моніторингу;

Моніторинг якості життя населення включає в себе:

моніторинг здоров'я. Індикаторами стану здоров'я населення є середня тривалість життя, смертність, у тому числі дитяча та материнська; кількість новонароджених, які потребують реабілітації;

моніторинг рівня життя;

моніторинг способу життя городян

Рисунок 1. Показники моніторингу якості життя.

- підготовка рекомендацій, спрямованих на запобігання негативним та підтримку позитивних тенденцій у процесі покращання якості життя населення, доведення їх до відповідних органів управління з метою прийняття більш ефективних рішень в умовах сталого розвитку.

Динаміка соціально-економічного розвитку регіонів України засвідчила, що протягом 2011 року післякризове відновлення у регіонах відбувалось відчутно різними темпами. Для регіонів України залишаються невирішеними традиційні проблеми:

- збереження значної диспропорційності соціально-економічного розвитку;
- низька інтенсивність міжрегіонального співробітництва, у тому числі, в економічній сфері;
- неспроможність переважної більшості регіонів країни самостійно забезпечити стабільне зростання, залучити інвестиційні ресурси та ефективно використати наявний на місцевому рівні ресурсний потенціал для досягнення стабільного, збалансованого розвитку [6].

У 2011 році соціально-економічний розвиток регіонів України характеризувався загалом позитивною динамікою. Зростання у промисловості, сільському господарстві, будівництві, зовнішньоекономічній діяльності тощо дозволяє стверджувати про поступове наближення до докризових параметрів розвитку. Спостерігається поживлення міжнародного співробітництва регіонів, що насамперед стосується прикордонних областей Заходу України (Словаччина, Польща). Поряд з цим, транскордонне співробітництво традиційно зберігає спеціалізацію на торговельних відносинах, без якісних зрушень щодо розвитку інноваційних форм співпраці з іноземними партнерами.

Загрозами збалансованому розвитку регіонів України є:

- домінування екстенсивного типу господарювання на місцевому рівні, значна енергетична залежність виробництва та відсутність структурно-інноваційних зрушень, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності продукції регіонів;
- надмірна орієнтація промислового виробництва регіонів – традиційних лідерів еко-

номічного розвитку на збільшення експорту сировинної та проміжної продукції, що цілком залежить від короткострокових тенденцій поживлення світового ринку;

- збереження значної монополізації регіональних ринків, що особливо стосується ринку енергетичних ресурсів, ринку послуг, сільськогосподарської продукції тощо;
- неефективність дотаційних та субвенційних механізмів подолання соціально-економічної відсталості територій;
- низька ефективність Угод щодо регіонального розвитку як інструменту реалізації стратегій розвитку регіонів;
- скорочення потенціалу внутрішніх регіональних ринків;
- слабкість та нерозвиненість міжрегіональних коопераційних зв'язків.

Критично неефективним залишається організаційне забезпечення реалізації регіональної політики, що виявляється у наступному:

- досі законодавчо не визначено основи державної регіональної політики як складової соціально-економічної політики країни (у тому числі, не прийнято закон про засади державної регіональної політики);
- зберігається невпорядкованість відомчої структури реалізації регіональної політики (станом на кінець 2011 р. питання формування та забезпечення реалізації державної регіональної політики було віднесено до основних завдань Міністерства економічного розвитку і торгівлі України);
- відсутнє стратегічне бачення розвитку регіонів, більшість програмних документів регіонів України, переважно, мають декларативний характер;
- базові положення чинної Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року не повною мірою відповідають новітнім викликам системної соціально-економічної модернізації України, не враховують зростаючу відмінність у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів, їх наслідки, потенціал сучасних механізмів та інструментів подолання регіональних диспропорцій;
- етапи реалізації вказаної Стратегії не визначають довгострокові тенденції розвитку регіонів, а сама Стратегія потребує узгод-

ження з сучасними європейськими інституційними підходами до реалізації регіональної політики;

- зберігаються суперечності між органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями щодо управління наявними на місцях ресурсами;
- законодавчо не упорядкована процедура створення та функціонування Державного фонду регіонального розвитку для здійснення видатків з метою фінансування середньотривалих інвестиційних програм, спрямованих на розвиток регіонів.

Таким чином, неефективність системи міжрегіонального перерозподілу ресурсів і доходу, відсутність структурно-інноваційних зрушень економіки регіонів, неефективність фінансових механізмів подолання соціально-економічної відсталості регіонів посилюють диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів, перешкоджають реструктуризації їх економіки та модернізації виробництва на основі нового технологічного укладу, налагодженню гармонійної взаємодії центру та регіонів у післякризовий період відновлення національної економіки.

З метою адекватної реакції на виклики післякризового періоду та попередження потенційних кризових явищ регіональна політика повинна спрямовуватись на формування сприятливого середовища розвитку регіонів, що передбачає:

- створення інституційних передумов стимулювання економічного зростання, ліквідації адміністративних бар'єрів розвитку підприємництва;
- розвиток міжрегіонального та міжнародного співробітництва, реалізація потенціалу регіональних кластерних ініціатив (у тому числі, з метою спільного освоєння ресурсів);
- реалізація інвестиційної реформи, покращення інвестиційного клімату, формування системи інноваційно-орієнтованих інвестиційних проектів, створення нових інструментів інвестиційного фінансування;
- диверсифікація джерел фінансового забезпечення розвитку регіону, раціональне поєднання державного, місцевого, приватного та міжнародного фінансування;
- інноваційний розвиток агропромислового комплексу, реалізація експортного потенці-

алу сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні.

З огляду на це, орієнтирами політики держави у сфері соціально-економічного розвитку регіонів є збалансування територіальних та галузевих пропорцій, активізація коопераційних зв'язків між господарськими комплексами різних регіонів та, в кінцевому підсумку, досягнення позитивних зрушень у показниках рівня життя населення України незалежно від місця проживання людини [6].

Питання оцінки суспільного прогресу і якості життя стоять на порядку денному на самому вищому рівні, про що свідчать такі факти, як: підтримка рекомендацій комісії з вимірювання економічних досягнень і соціального прогресу, представлених у 2011 році на розгляд Статистичної комісії ООН (комісія Стігліц-Сен-Фітуссі, створена за ініціативою Президента Франції Н. Саркозі у 2008 році); зобов'язання з боку Європейської комісії, про що свідчить комюніке «ВВП і більше: і вимірювання прогресу в мінливому світі», обговорення та визначення цільових показників розвитку, встановлених у стратегії Європейського Союзу «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і інклюзивного зростання» до 2020 року [5]; підписання Стамбульської декларації на Всесвітньому форумі «Вимірювання та сприяння прогресу суспільства»; діяльність Глобального проекту «Оцінка суспільного прогресу» (заснованого Організацією економічного співробітництва та розвитку у 2008 році), що спрямовано на підвищення інформованості та мобілізації

політичної підтримки для оцінювання прогресу, розвиток системи ключових економічних, соціальних та екологічних індикаторів; підтримка лідерами «великої двадцятки» позиції щодо значущості нових методів вимірювань, щоб «брати до уваги соціальні та екологічні аспекти економічного розвитку» як невід'ємної частини зобов'язань по виконанню положень рамкової угоди щодо стійкого і збалансованого зростання (Пітсбург, 2009 р.); прийняття конгресом США у 2010 році законодавства щодо створення «ключової національної системи показників», що забезпечить належний рівень інформованості щодо різних аспектів життя громадян США тощо.

За даними опитування ПРООН, на цей час у світі державними та приватними установами

розроблено більше 150 композитних індикаторів добробуту для оцінки ефективності країни в економічній, соціальній та екологічній сфері. Крім того, існує більше сотні ініціатив щодо використання показників якості життя у процесі прийняття рішень на національному та місцевому рівні. Цей глобальний рух характеризується спільними підходами, що зумовлено процесами глобалізації, використанням Інтернету, посиленням глобальної співпраці та активізацією діяльності міжнародних організацій.

Індекс людського розвитку Програми Розвитку ООН є, наразі, єдиним універсальним показником якості життя. Фахівці ООН, які розробили концепцію та методику розрахунку ІЛР, прямо стверджують, що цей індекс є унікальним показником якості життя населення, що розраховується майже для всіх країн світу протягом двадцяти років. Ця позиція поділяється практично усіма дослідниками, що спеціалізуються на проблематиці якості життя. У рейтингу країн за ІЛР у 2010 році Україна посіла 69 місце серед 169 країн світу. З усіх держав колишнього СРСР лише Естонія змогла увійти до першої групи держав з дуже високим рівнем людського розвитку і вона займає 34 місце. Інші країни Балтії входять до групи з високим рівнем ІЛР: Литва займає 44 місце, Латвія і 48. У цій же групі, поряд з Росією (65 місце) і Казахстаном (66), знаходяться Білорусь (61), Азербайджан (67), Грузія (74) та Вірменія (76 місце). Всі інші держави СНД включені до групи країн з середнім рівнем розвитку: Туркменістан (87), Молдова (99 місце і найнижчий показник у Європі), Узбекистан (102), Киргизстан (109), Таджикистан (112) (Рис. 2).

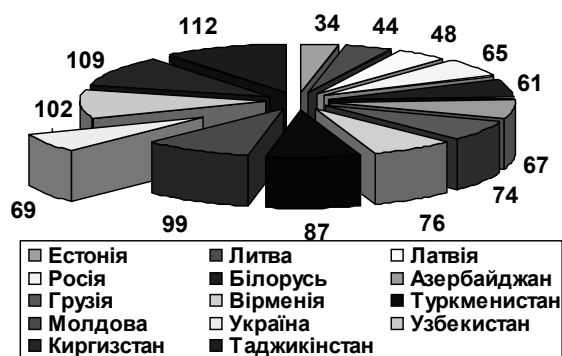

Рисунок 2. Загальний рейтинг країн СНД в 2010 році за індексом людського розвитку, сума балів.

– найнижчий показник – 169, найвищий – 1.

Моніторинг якості життя населення Європейського Союзу (ЄС) ґрунтується на суб'єктивних оцінках і виступає альтернативним джерелом даних, доповнюючи об'єктивну оцінку, що базується на даних Евростату. Спільна статистика ЄС з питань доходів та умов життя використовується для оцінки якості та рівня життя, для міжкраїнових співставлень, порівняння кращих практик та розроблення соціальної політики ЄС, тобто політики соціального залучення. Соціальне залучення залишається у центрі уваги у процесі стратегічного планування ЄС, оскільки незадоволеність життям соціально відторгнених груп населення безумовно відбивається на якості життя населення в цілому. ЄС визначає соціальне залучення як процес, що забезпечує для тих груп людей, які мають ризики бідності та соціального відторгнення, можливості та ресурси, необхідні для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті, мати стандарти життя та добробуту, які вважаються нормальними у суспільстві, в якому вони живуть [5].

У країнах ЄС моніторинг якості життя населення здійснюється Європейським фондом з питань покращення життя та умов праці, що збирає, аналізує і публікує дані 27 країн-членів ЄС і країн-кандидатів і Хорватії і Туреччини.

Показники поділені на групи за дванадцятьма доменами (здоров'я, зайнятість, депривації (позбавлення) за доходами, освіта, сім'я, соціальна участь, житло, навколишнє середовище, транспорт, безпека, відпочинок, задоволеність життям), що відображають різні аспекти життя. Євфонд аналізує дані, отримані шляхом обстежень європейської якості життя (European Quality of Life Surveys, EQLS). Стратегічне планування розвитку Європейського Союзу гармонійно поєднує документи, що розробляються на наднаціональному та національному рівнях. Орієнтири розвитку, визначені у стратегії розвитку до 2020 року ЄС (наднаціональний рівень) формують бачення розвитку країн і членів ЄС та знаходять своє відображення у національних стратегіях розвитку [5] (Рис. 3).

Видання International Living (Ірландія) протягом шести років оцінює якість життя у майже всіх країнах світу. Індекс якості життя, за

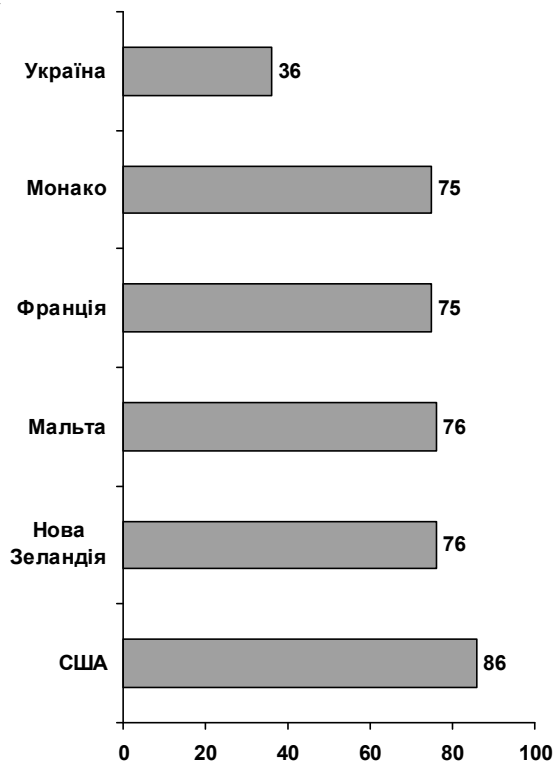

Рисунок 3. Рейтинг країн світу з найвищою якістю життя в 2011 році, сума балів.

– за матеріалами рейтингу International Living (Ірландія), найвищий показник 100 балів

визначенням видання, є комплексним показником, що адекватно характеризує якість та умови життя в країні. Проте слід брати до уваги той факт, що рейтинг країн за якістю життя, що складається відомими виданнями, слугує не стільки для об'єктивної оцінки суспільного прогресу країни, скільки так званим «дороговказом для мігрантів». У 2011 році США очолили рейтинг країн з найвищою якістю життя (за сто-

бальною шкалою – 86 балів). США отримали найвищу оцінку в галузі інфраструктури та розвитку економіки, увійшли до групи лідерів за рівнем життя, розвитку культури, екології, свободи, здоров'я і безпеки. Крім США, рейтинг країн очолили Нова Зеландія (76 балів), Мальта (76), Франція (75) і Монако (75). У 2011 році Україна зайняла 73 місце (вартість життя оцінено в 67 балів, свобода – 75 балів, інфраструктура – 47, культура – 81 бал, економіка – 27 балів, у категоріях навколишнє середовище і здоров'я відповідно – 43 і 72 балів, безпека – 71 бал, клімат – 79, порівняно з 2010 роком погіршення показників відбулось у номінаціях: економіка, навколишнє середовище та інфраструктура) [4].

Висновки

Таким чином, для посилення моніторингової складової стратегічного планування та практичного застосування уніфікованої методики оцінки якості життя в Україні доцільним є:

- введення єдиного понятійного апарату;
- визначення та поширення узгодженого визначення якості життя, його науково-теоретичне обґрунтування;
- вивчення світового досвіду з питань стратегічного планування у ринкових умовах; розроблення національної системи моніторингу (показників якості життя); узгодження та затвердження відповідної методики, політична воля щодо впровадження методики для використання у практичній роботі;
- забезпечення відкритості процесу розроблення та подальшого використання методики.

Література.

1. Удотова, Л. Ф. Соціальна статистика [Текст] : Підручник / Л. Ф. Удотова. – К. : КНЕУ, 2002. – 376 с. – ISBN 966-574-307-4.
2. Когут, А. Е. Региональный мониторинг [Текст] : Качество жизни населения / А. Е. Когут, В. Е. Рохчин; Ред. А. Ф. Варустина ; Ин-т соц.-экон. проблем РАН. – СПб. : Ин-т социально-экономических проблем РАН, 1994. – 87 с.
3. Примак, Т. Сучасні тенденції українського рекламного креативу [Текст] / Т. Примак // Маркетинг в Україні. – 2006. – № 1. – С. 15–22.

References

1. Udotova, L. F. Social statistics. Textbook. Kyiv: KNEU, 2002. 376 p. ISBN 966-574-307-4. (in Ukrainian)
2. Kogut, A. E.; Rohchin, V. E. Edited by A. F. Varustina. Regional monitoring: life quality of people. St. Petersburg: Institute of social and economic problems RAN, 1994. 87 p. (in Russian)
3. Primak, T. Current trend of advertising creatine. In: Marketing in Ukraine, 2006, Number 1, p. 15–22. (in Ukrainian)

4. Стратегічний моніторинг розвитку регіонів у січні-грудні 2011 року [Електронний ресурс] : аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. – К. : [б. в.], 2012. – 48 с. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Reg_monitoring-aba08.pdf.
5. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку [Текст] : монографія / З. С. Варналій, А. І. Мокій, О. Ф. Новікова та ін.; за ред. З. С. Варналія ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
6. Склярчук, Н. І. Формування стратегії розвитку малих міст України [Текст] / Н. І. Склярчук // Комунальне господарство міст : [наук.-тех. збірник]. – К. : Техніка, 2002. – Вип. 40. – С. 179–182.
7. Стратегічне планування розвитку регіонів України [Текст] : Аналітичний звіт / підготовлений Валентиною Мамоновою. – Київ : [б. в.], 2007. – 39 с.
8. Удовиченко, В. П. Новітні моделі соціально-економічного розвитку міст в умовах формування ринкових відносин та громадянського суспільства [Текст] / В. П. Удовиченко ; за заг. ред. Ю. П. Лебединського. – К. : Заповіт, 2003. – 340 с.
4. Strategic monitoring of region development in December-January, 2011: analytical note. Kyiv: [s. n.], 2012. 48 p. Accessed at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Reg_monitoring-aba08.pdf. (in Ukrainian)
5. Varnalii, Z. S. (Ed.); Mokii, A. I.; Novikova, O. F. Regions of Ukraine: problems and priority of social and economic development. Monograph. Kyiv: Knowledge of Ukraine, 2005. 498 p. (in Ukrainian)
6. Skliaruk, N. I. Formation of development strategy of towns of Ukraine. In: scientific and technical collection «Municipal services of cities and towns». Kyiv: Technics, 2002. Issue 40, p. 179–182. (in Ukrainian)
7. Strategy planning of region development of Ukraine: standart report. Prepared Valentina Mamonova. Kyiv: [s. n.], 2007. 39 p. (in Ukrainian)
8. Udovichenko, V. P. Edited by Yu. P. Lebedinskii. Novative model of social and economic development of cities under the conditions of formation of market relations and civil society. Kyiv: Will, 2003. 340 p. (in Ukrainian)

Лук'яненко Олександр Олексійович – д.е.н., професор кафедри економіки підприємств Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Міський голова м. Донецька. Наукові інтереси: теоретичні і методичні засади розвитку міст.

Севка Вікторія Геннадіївна – к.е.н., доцент, докторант Інституту економіки промисловості НАН України. Наукові інтереси: формування і оцінка економічного потенціалу житлового будівництва.

Лукьяненко Александр Алексеевич – д.э.н., профессор кафедры экономики предприятий Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Городской голова г. Донецка. Научные интересы: теоретические и методические основы развития городов.

Севка Виктория Геннадиевна – к.э.н., доцент, докторант Института экономики промышленности НАН Украины. Научные интересы: формирование и оценка экономического потенциала жилищного строительства.

Alexander Lukyanchenko – DSc (Economics), Professor; Department of Economics Enterprises of the Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. Mayor of Donetsk. Research interests: theoretical and methodological foundations of urban development.

Victoria Sevka – PhD (Economics), Associate Professor; Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine. Research interests: development and evaluation of the economic potential of housing.